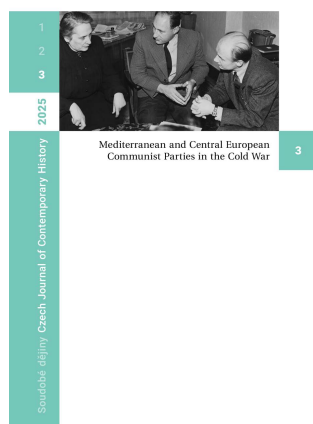

Zitierhinweis

Šlouf, Jakub : recension de : Prokop Tomek, Balony svobody.
Letákové operace Svobodné Evropy 1951-1956, Cheb : Svět křídel,
2014, dans : Soudobé dějiny, 2015, 3-4, p. 623-624, DOI:
10.15463/rec.584643662

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

i cestami českých dějin a kultury druhé poloviny 20. století. Nebyl by to Robert Sak, aby na několika místech nepozvedl optiku nad rámec „obyčejných“ dějin jednotlivce a nezadíval se třeba na dějiny Židů v Oděse. Přesto nejvíce fascinující části paměti se týkají na první pohled paradoxní vnitřní svobody zažívané při manuální práci v českobudějovické slévárně (v té době napsal nejen svůj životopis Ladislava Riegera, ale také legionářskou *Anabázi*), a jistě to nebude jen nostalgii, která někdy přichází při pohledu na doby těžké, ale už minulé. Podobně upoutají kapitoly o jeho polistopadových aktivitách na budějovické univerzitě, kdy si jako vyučující dokázal vytvořit srdečné vztahy s řadou studentů, jež nezřídka přerostly v přátelství překračující celé dekády biologického věku (nikoliv však věku duševního).

Důležitou součástí svazku je obrazový doprovod vybraný z rodinného archivu Sakových a přílohy, jež zahrnují Sakovu ruský vedenou korespondenci se ztracenou a opět nalezenou matkou. Doslovem knihu opatřil Vladimír Papoušek, významný bohemista z Jihočeské univerzity, jehož si Robert Sak velmi vážil. Je příznačné, ale ne uklidňující, že se život Roberta Saka uzavřel s dopsáním jeho paměti („příběhu Čecha dvacátého století“, abych parafrázoval název jedné z jeho skvělých knih). Není nutné znát Roberta Saka osobně či být detailně obeznámen s jeho knihami, aby si člověk jeho memoárový epilog *Čekej na mne* s potěšením přečetl.

Dalibor Vácha

TOMEK, Prokop: *Balony svobody: Letákové operace Svobodné Evropy 1951–1956*. Cheb, Svět křídél 2014, 175 s. + CD-ROM, ISBN 948-80-87567-55-5.

Jedna z posledních knih historika Prokopa Tomka pojednává velmi komplexním způsobem o propagandistických balonových operacích Svobodná Evropa v letech 1951–1956. Přestože tyto akce zdánlivě tvořily pouze

okrajovou epizodu studené války, dosah Tomkovy monografie je mnohem širší. Autor totiž neomezil svůj výzkum pouze na vojenské a technické aspekty sledovaného fenoménu, ale podařilo se mu na příkladu konkrétního média (letáku) zachytit obecnější vývoj exilové propagandy po strategické i obsahové stránce.

Zasílání letáků v milionových nákladech ze základů v Bavorsku na území Československa prostřednictvím balonů představovalo specifickou formu vedení propagandistické války, uplatňovanou v diplomaticky delikátní situaci, kdy se Západ chtěl vyhnout otevřenému vojenskému konfliktu. Proto byl projekt iniciován Národním výborem pro Svobodnou Evropu, jenž se formálně deklaroval jako nezávislá občanská iniciativa, ale ve skutečnosti byl financován vládními kruhy Spojených států. Ze stejného důvodu též nebyla k akci použita letadla, ale mnohem anonymnější balony. Tisíce vypouštěných balonů přitom neplnily propagandistickou funkci pouze díky obsahu shazovaných letáků – již jejich samotný výskyt nad územím Československa byl totiž symbolickým dokladem blízkosti světa za železnou oponou a jeho možnosti zasahovat zcela hmatatelně do domácích poměrů. V tomto směru byly balony účinnější než „nehmotné“ rozhlasové vysílání a vyvolávaly také podrážděnější reakce představitelů režimu (pokusy o sestřelování, neúspěšné mezinárodní protesty, domácí kontrapropaganda).

Tomek ve své knize postupně představuje jednotlivé letákové operace v kontextu jejich záměrů a propagandistického obsahu. Vysílání balonů začalo v srpnu 1951 krátkodobou průkopnickou akcí nazvanou Vítr svobody (*Wind of Freedom*). Na základě získaných zkušeností posléze došlo k přesnějšímu nasměrování tohoto instrumentu a k rozsáhlejší koordinaci jeho nasazení s rozhlasovým vysíláním. Operace Prospero v červnu 1953 proto již reagovala na konkrétní události (protesty obyvatelstva proti měnové reformě) a byla nově zacílena spíše na sociálně nespokojené stoupence režimu než na politickou opozici. Pokračováním

tohoto projektu byla souvislá řada letáků „Svobodná Evropa“, která tak tvořila svébytné periodikum, programově orientované na oslovení dělníků prostřednictvím otázek životní úrovně. Letákové texty již nevybízely k revoluci, ale pouze nabádaly obyvatelstvo k tomu, aby důsledně bralo vládu za slovo a dožadovalo se splnění jejích vlastních slibů. Tato strategie budování tzv. lidové opozice již vycházela z myšlenky gradualismu, tedy z předpokladu, že k odstranění státněsocialistické diktatury nedojde válkou či revolucí, ale postupným polidšťováním režimu.

Balonová aktivita vyvrcholila v květnu 1954 při příležitosti prvních poúnorových voleb do národních výborů. Tehdy byla v rámci operace Veto zahájena systematická kampaň, jež domácí režim veřejně vyzývala ke splnění deseti základních požadavků. Celá akce se zaměřila zejména na dělníky, zemědělce a funkcionáře komunistické strany. Mezi požadavky proto figurovala například emancipace odborových organizací, zvýšení mezd, svobodná volba zaměstnání, možnost volně vystoupit z jednotných zemědělských družstev, rozšíření výroby spotřebního zboží či posílení bytové výstavby. Také grafická stránka letáků se značně zdokonalila a zatraktivnila (objevovaly se na nich básně, karikatury či fotografie).

Zasílání letáků Svobodné Evropy posléze pokračovalo i v následujících letech. Po stránce tematické organizátoři například využívali srovnávání životní úrovně

ve východním a západním bloku. Letáky též komentovaly dění uvnitř komunistické strany a zveřejnily například známý Chruščovův projev z 20. sjezdu sovětských komunistů, který byl jinak v Československu obtížně dostupný. Vysílání balonů skončilo v listopadu 1956 v důsledku zklamání z nezdaru polských a maďarských snah o uvolnění sovětského vlivu. Organizátoři balonových operací totiž dlouhodobě čelili kritice, že svými akcemi vzbuzují v domácím obyvatelstvu nepřiměřené naděje na pomoc Západu.

Autor uchopuje sledované téma z mnoha rozdílných perspektiv. Popisuje například technický vývoj balonů – mechanismus na rovnoměrný rozptyl letáků byl založen na postupném vypařování zmrazeného plynu. Všimá si rovněž nezamýšlených negativních důsledků projektu – zmiňuje například případy zranění obyvatel způsobené výbuchem vodíku v nalezených balonech či leteckou nehodu údajně zaviněnou kolizí s balonem. A což je obzvláště důležité, táže se též po reakcích obyvatelstva na letákové kampaně. V tomto směru však bohužel narazil na tak výrazný nedostatek pramenů, že mu vůbec zabránil v bližším určení propagandistického vlivu letákových operací. Knihu uzavírá soubor anotací všech dochovaných čísel letáků Svobodné Evropy. Digitální fotografie této (téměř kompletní) řady jsou pak zveřejněny na přiloženém CD.

Jakub Šlouf